

KUR'AN-I KERİM'DE BAZI KIYAMET SAHNELERİ

Abdullah Emin ÇİMEN*

□ Kur'an-ı Kerim, geçici bir süre için yaratılan dünyanın vakti geldiğinde içindekiler ve çevresindekilerle birlikte yıkılacağını ve Allah tarafından yeni bir hayatın yaratılacağını haber vermektedir: "Allah, gökleri, yer yüzünü ve onların arasında bulunan her şeyi hak olarak ve belirli bir süre için yaratmıştır" (Rûm, 30/8). Âmetleri ve oluşum aşamaları ile birlikte daimi olarak devam edecek bu yeni âleme Kur'an, kıyamet adını vermiştir. Kıya-

Kıyamet, dünya hayatından sonra başlayacak yeni hayatın adıdır. Bu yeni hayatın nasıl olacağını, insanın dünya hayatındaki tutum ve davranışları belirler. Bu yönüyle değerlendirildiğinde kıyamet tasvirlerinde ortaya çıkan korkutucu sahnelerin, dünya hayatını düzenlemede daha hassas davranmaya teşvik yönünün olduğu görülecektir..

met, "dik durmak, ayağa kalkmak, ayakta durmak, azmetmek, kesin karar vermek" (İbn Fâris, Mu'cemu'l-Mekâyis, s. 869; İbn Manzûr, Lisânu'l'Arab, XII, 496-499; İsfahânî, el-Müfredât, s. 629-630) anlamındaki kıyâm kökünden türemiştir. "Mahlukatın hesaba çekilmek üzere yeniden yaratılacağı gün" (İbrahim, Mu'cemu'l-Elfâz, s. 440) için kullanılan kıyamet kavramı, daha geniş çerçevede "dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek değişimin ardından ölümlerin diriltilmesiyle başlayıp ebediyen devam edecek olan alem"i ifade eder (Topaloğlu, "Kıyamet", XXV, 516). Başka bir ifadeyle kıyamet, bir düzenin yıkılıp yeni bir düzenin inşası anlamına gelir. Allah Teâla bu sistem değişikliğini şöyle ifade eder: "O gün yer başka bir yer olup değişecek, gökler de değişecek" (İbrahim, 14/48).

Kıyamet kelimesi Kur'an'da yetmiş dokuz yerde geçmektedir. Kıyamet kavramı konteksinde yer alan "âhiret" yüz on beş, "sâ'at" kırk sekiz, " 'ukbâ" beş, "ba's" üç, "haşr" ve "vâkı'â" iki kez tekrar edilmiştir. Yalın olarak ve "yevmu'l-kıyame", "yevmu'l-âhir", "yevmu'd-dîn", "yevmun 'azîm", "yevmun kebîr" gibi tamlamalarla "yevm" kelimesiyle ise dört yüze yakın âyette gündeme getirilmiştir (Abdülbâki, el-Mu'cemu'l-Mufehres, "kıyamet", "âhiret", "sâ'at", " 'ukbâ", "ba's", "haşr", "vâkı'â", "yevm" md.).

Kıyamet konusu Kur'an-ı Kerim'de genelde tasvirlerle anlatılmıştır. Önceki toplumların ve peygamberlerin kıssaları, farklı insan tipleri, insanın vicdanına hitap eden mantık ve ruhî haller de çoğunlukla tasvirî bir metotla anlatılmışlardır. Kur'an'daki tasvirî anlatım ise üstün ifade yöntemlerinden biridir (Kutub, Kur'an'da Kıyamet, s. 12). Nitekim Kur'an, görülen bir olayı, bir manzarayı, zihinsel bir anlamı ya da bir insan tipini hayalî bir ifade tarzı ve resimle ortaya koyar. Çizdiği bu resme canlı bir hayat ve yepyeni bir hareketlilik kazandırır. Bunun sonucunda da ruhî ve zihinsel haller bir şekle ve harekete dönüşürler. Tıpkı cisimlerin,

manzaraların, olayların ve hikayelerin birer canlı ve hareketli bir hale dönüşmesi gibi. Bir de bu sahnelere konuşma ilave edildiğinde hayalî olan bu anlatımların tamamlandığı ve dinleyenlere yepyeni ve capcanlı bir olay olduğu imajı verilmiş olur. Böylece dinleyici olayın içine çekilir, manzaralar ve hareketler birbirini takip eder. Anlatılan konunun bir tasvir olduğunu unuttur ve sahnede boy gösteren adeta canlı şahıslar görmeye başlar.

Hatta olayın kahramanlarının jest ve mimiklerini dahi derinden hissetmeye başlar (Kutub, Kur'an'da Kıyamet, s. 11-12). Yalın anlatımda anlam zihne ve akla hitap eder. Ancak tasvirî anlatımda ise anlam, hisse ve vicdana hitap eder ve ruha kadar ulaşır (Kutub, Kur'an'da Kıyamet, s. 13).

Kur'an'daki kıyamet sahnelerini üç kategoride ele alabiliriz. İleri kıyametin vukuundan önceki durumla ilgilidir ki bu aşamada daha çok kıyamet alametleri, kıyametin ne zaman kopacağı ve Sûr'un mahiyeti değerlendirilir. "Kainatta hüküm süren kozmolojik düzenin bozulmaya başladığının bir işareti olarak kıyametin kopmasından önce vuku bulacak kozmik olaylar" (Yavuz, "Kıyamet Alâmetleri", XXV, 524) olarak tanımlayabileceğimiz kıyamet alâmetleri hakkında Kur'an, bazı temel bilgiler ve tasvirler sunar. Kur'an, kıyametin hiç ihtimal verilmeyen bir anda ansızın ortaya çıkacağı (Muhammed, 47/18), Sedd'nin yıkılacağı (Kehf, 18/98-99; Zemahşeri, Keşşâf, II, 748; Beyzâvi, Envâru't-Tenzil, II, 524), Ye'cûc ve Me'cûc'un zuhur edeceği (Enbiya, 96-97), insanlarla konuşan Dâbbetü'l-Arz'ın ortaya çıkacağı (Neml, 27/82-83), gökyüzünü kaplayan bir dumanın belireceği (Duhân, 44/10-11), Ay'ın yarılacağı (Kamer, 54/1) ve Güneş ile Ay'ın bir araya getirilip birleştirileceği (Kıyamet, 75/9) gibi işaret ve delillerden söz eder. Ve tüm bunların sonunda ise kıyametin ne zaman kopacağını sorgulayanlara (A'râf, 7/187; Kıyamet, 75/6; Nâzi'ât, 79/42) zamanını sadece Allah'ın bildiği (A'râf, 7/187; Cin, 72/26) ihtimal verilmeyen bir anda ansızın gerçekleşeceği (Muhammed, 47/18), bu delillerin ortaya çıkmasından sonra iman etmenin fayda vermeyeceği ve artık tevbe kapısının da kapanacağı haber verilir (En'âm, 6/158; Muhammed, 47/18).

Kıyamet sahnelerinin anlatımında ikinci boyut olarak karşımıza çıkan tasvirlerde daha çok insan ve canlıların yaşadığı çevresel faktörlerdeki değişimler konu edilmiştir. Bu kısımdaki âyetler dünyanın, gökyüzünün, yıldızların, ay ve

güneşin, denizlerin, dağların, nehir ve göllerin, genel anlamda insan, hayvan ve diğer canlıların geçireceği büyük değişimlerden bahseder.

Dünyanın kıyamet öncesi geçireceği değişimleri tasvir eden âyetlerde, yerkürenin felaketi andıran bir şekilde yıkıma uğrayacağı anlatılmaktadır. Bir kısmı insan eliyle gerçekleşecek kozmik, jeofizik, ekolojik, biyolojik ve sosyal felaketlerle de dünyanın sonunun yaklaşmakta olduğu bilim adamlarının ortak kanaatidir (bkz. Salt, Geleceğin Felaketleri, s. 11 vd.; Yeniçeri, Uzay Âyetleri, s. 324-356).

Birçok kıyamet sahnesinde olduğu gibi yıldızların, gökyüzünün ve dağların nasıl bir değişimle karşı karşıya kalacağıyla ilgili sahnelerde de Arap dili açısından cümle yapılarının ve bağlantı kurulan konuların sık sık değiştiği görülür. Bu tür âyetlerde

Câsiye sûresi hesaba çekileceklerin diz üstü çökmüş görüntülerini, Hâkka sûresi, göğün büyük bir şiddetle parçalanışını ve bu dehşet içerisinde insanların hesap için Allah'ın huzurunda çağrılışını, Zilzâl sûresi yer kürenin depremvari bir sarsıntı geçirmesini, Kâri'a sûresi yürekleri hoplatırcasına insanın ve çevresindeki dağların ve taşların savruluşunu tasvir ederek insan zihninde canlandırır.

cümlelerin yapısı bazen haberdan inşa (yani emre) bazen de tavsiften konuşmaya geçer, böylece âyete muhatap olanlar sanki kendilerini konuşmanın cereyan ettiği sahne karşısında hissederler (Kutub,

Kur'an'da Kıyamet, s. 53): "Güneş dürülüp

söndürüldüğünde, yıldızlar düşüp parçalandığında, dağlar (sallanıp) yürütüldüğünde, gebe develer salıverildiğinde, vahşi hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde, denizler kaynatıldığında, ruhlar bedenlerle birleştirildiğinde ... gök yerinden oynatıldığında, cehennem tutuşturulduğunda ve cennet yaklaştırıldığında..." (Tekvîr, 81/1-13)

Yukarıdaki âyetlerde kıyamet günündeki dehşet ve korku tasviri yürekleri ağza getirir niteliktedir. O korku ki, tabiatı baştan başa sarar, insan ruhunu kaplar ve titretir. Kıyamette canlıların iştirak etmediği hiçbir sahne yok gibidir. Tabiat kendi başına donuk kalmaz. Tabiat olaylarına canlılar karışır veya tabiatın kendisi canlanır. Her korku sahnesinde muhakkak bir çeşit hayat deprenir. Bazen sahne- de görünen kahramanlar, bizzat tabiatın bütün fertleridir; bazen de akıl sahibi insanlar ya da muhtelif hayvanlardır. Bazen de sahne bunlar arasında müştereken paylaşılır. Üçü beraber sahnede rol alırlar. Böylece âyetlerde kıyamet gününde korkunun, yeri, göğü, hayvanı ve insanı, küçüğü ve büyüğü, cenneti ve cehennemi çepeçevre sarmaladığı apaçık ortaya konur (Kutub, Kur'an'da Kıyamet, s. 55-56).

İbrâhim sûresindeki "O gün yer başka bir yer olup değişecek, gökler de değişecek." (İbrâhim, 14/48) âyetini yorumlayan bazı müfessirler, yeryüzünün kıyamet günü bambaşka bir mekana dönüşeceğini ve mahşerin bu farklı mekanda

kurulacağını söyler. Bu değerlendirmelere göre mahşerin kurulacağı alan, gümüş gibi bembeyaz, üzerinde hiç hata işlenmemiş, kan dökülmemiş, gözlerin her şeyi göreceği, kulakların her şeyi duyacağı özellikle bir mekan olacaktır (İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 434).

Üçüncü kategoride yer alan kıyamet sahnelerinde ise, bireysel olarak insanla ilişkilendirilebilecek her tür hal ve duruma dair değişimler ele alınır. Kıyametin kopmasından sonraki döneme ait bilgiler içeren bu

tür tasvirlerde, insanın karşılaştığı ruhsal ve bedeni değişimlerin yanı sıra daha ziyade dünyadaki amel-lerin karşılığını nasıl alacağı konusu, mümin, kafir, müşrik, fasık, münafık, amel defterini sağından veya solundan alanlar gibi farklı kavramlar çerçevesinde gündeme getirilerek bu yeni dünyada nasıl bir muameleye tabi tutulacağı ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Bu çeşit tasvirler özetle insanın hesaba çekilmesini zihinlerde canlı birer sahne haline getirmeyi hedefleyen ve zaman zaman da olaylarla ilgili detaylı bilgiler sunan anlatımlardan ibarettir.

Kıyametin bu aşamasına dair bazı tasvirlerde, insanın kıyamette hesaba çekilişi esnasındaki psikolojik tepkilerinin ön plana çıkartıldığını görürüz. Nitekim o gün insanlar üç gruba ayrılacaklardır: Amel defteri sağından veya solundan verilenler, bir de hayır işlerinde önde gidenler (Vâkrâ, 56/7-10). Defterlerin açılacağı o günde (Tekvir, 81/10) insan, kötü amelinden (Al-i İmrân, 3/30; Kehf, 18/49; Kıyamet, 75/10) hatta en çok sevdiği anne-baba, kardeş, arkadaş ve evlatlarından kaçacak (Abese, 80/34-36), organları dile gelecek ve dünyada neler yaptığını haber verecek (Nûr, 24/24; Yâsîn, 36/65.); yüzler beyaz ya da kapkara bir hal alacaktır (Al-i İmrân, 3/106-107; Kıyamet, 75/22-25; Zümer, 39/60). İnkarcılar, kıyametin hakikatini aynelyakîn gördükten sonra dünyaya tekrar döndürülmek isteyecek (Bakara, 2/167; En'âm, 6/27, 31; Mü'minûn, 23/99-100, 107), kafir ve münafıkların hali ise içler acısı olacaktır (Nisâ, 4/138; Mâide, 5/41; Tevbe, 9/68).

Saffât sûresi 23. âyete dayandırılan sırat köprüsü, amellerin tekrar tekrar tartılacak olması nedeniyle Kur'an'da mevâzîn şeklinde kullanılan (Tabatabâi, Ölümünden Sonraki Hayat, s. 103) "Mîzan" (A'râf, 7/8-9; Enbiyâ, 21/47) da bu kategoride değerlendirilebilecek olayların merkezinde bulunan mekân ve konular arasında yer almaktadır.

Kıyamette, hassas bir sorgu sual sonrasında ebedî ve mutlu bir hayat geçirecek cennetliklerle, âhirette azap yerinin en önemli ismi olarak kullanılan cehennemî (O'shaughnessy, Eskatolojik Temalar, s. 148) hak edenlerin ayrılması Kur'an'da şöyle tasvir edilmiştir: "O gün insanlar bölük

**"Güneş dürülüp
söndürüldüğünde, yıldızlar
düşüp parçalandığında, dağlar
(sallanıp) yürütüldüğünde,
gebe develer salverildiğinde,
vahşi hayvanlar toplanıp bir
araya getirildiğinde, denizler
kaynatıldığında, ruhlar
bedenlerle birleştirildiğinde ...
gök yerinden oynatıldığında,
cehennem tutuşturulduğunda
ve cennet yaklaştırıldığında..."**
(Tekvîr, 81/1-13)

bölük ayrılacaklardır" (Rûm, 30/43) "Bir bölümü Cennet'te, bir bölümü çılgın alevli Cehennem'dedir" (Şûrâ, 42/7). Bu cennet ve cehennem tasvirlerinde Kur'an-ı Kerim'in, kadın ve erkek arasında bir cinsiyet farkı gözetmediği açıkça görülmektedir.

Kıyametin dehşet verici hali, Kur'an-ı Kerim'in dil üslubuna da yansımıştır. Kıyamet konusunu içeren birçok âyetin sonu, adeta o dehşetli manzarayla karşılaşan insanın fiziki ve psikolojik tepkilerini yansıtır nitelikte-

dir.

Kıyametten söz eden âyetleri okurken, Arapça kelimeleri oluşturan harflerin diziliş sırası, birbiriyle oluşturdukları ses yapıları, manasını bilmeyen kişi üzerinde bile anlamı çağrıştıran hisler uyandırır. Kıyametin genel hatlarını tasvir etmede örnek olarak sunabileceğimiz Hakka suresinin ilk 32 âyetinde, âyet sonlarındaki fasılalar, yani âyet sonundaki ritmik yapı (Çimen, "Kur'an'da Ritmik Yapı" s. 189-236) ve ses armonisi tamamıyla "eh...eh...eh" şeklindedir. Âyet sonlarındaki bu ritmik sesler, kıyamet gibi dehşetli bir manzara karşısında şoka girmiş ve soluk soluğa kalmış bir insanın nefes alış verişini tasvir eder. Aynı sûrede 33. âyetten sonra konunun değişmesi ve cehennemi anlatan bir atmosfere bürünmesiyle, âyet sonlarındaki seslerin de değiştiğini görürüz. Bu kısımda ise daha çok "îm", "în", "ûn" gibi ses yapılarının yoğunluğu ön plana çıkar. Konunun akışı esnasında bu ses yapıları zaman zaman yer değiştirir ve adeta bu ritmik seslerle, cehennem ateşinde azap gören insanların çıkarttığı inleme ve benzeri sesler tasvir edilir.

Kıyamet sahnelerinin konusunun bazen büyük bir kavga ve mücadele şeklindeki canlı manzaralardan, bazen

de resim ve gölgelerden oluştuğu görülür (Kutub, Kur'an'da Kıyamet, s. 14). Kur'an-ı Kerim'de birçok sûre, kıyameti farklı bakış açılarıyla insanın algı alanına aktaran sahneleri tasvir etmektedir. Örneğin Câsiye sûresi hesaba çekileceklerin diz üstü çökmüş görüntülerini, Hâkka sûresi, göğün büyük bir şiddetle parçalanışını ve bu dehşet içerisinde insanların hesap

Kıyamet kavramı konteksinde yer alan "âhiret" yüz on beş, "sâ'at" kırk sekiz, "ukbâ" beş, "ba's" üç, "haşır" ve "vâkrâ" iki kez tekrar edilmiştir. Yalın olarak ve "yevmu'l-kıyame", "yevmu'l-âhir", "yevmu'd-dîn", "yevmun'azîm", "yevmun kebîr" gibi tamlamalarla "yevm" kelimesiyle ise dört yüze yakın âyette gündeme getirilmiştir.

için Allah'ın huzurunda çağrılışını, Zilzâl suresi yer kürenin depremvari bir sarsıntı geçirmesini, Kâri'a sûresi yürekleri hoplatırcasına insanın ve çevresindeki dağların ve taşların savruluşunu tasvir ederek insan zihninde canlandırır.

Âyetlerden seçmeler yaparak burada gündeme getirmeye çalıştığımız bazı kıyâmet sahnelerinden hareketle kıyâmeti şu şekillerde de tasvir ve tarif etme imkanı vardır:

Kıyâmet, dünya hayatından sonra başlayacak yeni hayatın adıdır. Bu yeni hayatın nasıl olacağını, insanın dünya hayatındaki tutum ve davranışları belirler. Bu yönüyle değerlendirildiğinde kıyâmet tasvirlerinde ortaya çıkan korkutucu sahnelerin, dünya hayatını düzenlemede daha hassas davranmaya teşvik yönünün olduğu görülecektir. Başka bir ifadeyle kıyâmet, insanın Allah'ın huzuruna çıkmasının (İbrâhim, 14/48) ve insanın dünya hayatının tüm yönleriyle ayrıntılı bir şekilde hesaba çekileceği günün adıdır (Zilzâl, 99/8). Değersiz ve basit olarak nitelendirilen dünya hayatı (En'âm, 6/32; Hadid, 57/20) karşısında kıyâmet ve âhîret hayatı, asıl ve değerli olan hayatın ta kendisidir (Nisâ, 4/77).

İnsan için hakikatte ölüm, ilâhî bir atıyye olarak nitelendirilmiştir (İbn Sina, Ölüm Korkusundan Kurtuluş, s. 21). İnsanın ölümü gibi insanı çevreleyen kainatın ölümü de hatta değişime uğratarak yeni bir hayatın inşasını ifade eden kıyâmet hayatı da Allah'ın insana ve kainata bir atıyyesi olsa gerek. ■

■ K A Y N A K Ç A

- Kur'ânî'l-Kerîm, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1987.
- Ateş, Süleyman, Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meâli, Şura Yayınları, İstanbul, ts.
- Beydâvî, Kâdî Nâsirüddîn, Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl, (tah. Abdülkadir İrfan el-'Aşşâ Hassûne), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, el-Câmi'us-Sahîh, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Çimen, Abdullah Emin, "Kur'an'da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Üslup Açısından Bir Deneme", Dinî Araştırmalar, sy. 29, Ankara, 2007.
- Ersoy, Mehmet Akif, Safahat, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gazâlî, Muhammed, Nahve Tefsîrin Mevdüyyin li-Suveri'l-Kur'ânî'l-'Azîm, Dâru's Şurûk, Kahire, 1992. Buhârî, Muhammed b. İsmail, el-Câmi'us-Sahîh, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbn Fâris, Ahmed b. Fâris, Mu'cemu'l-Mekâyis f'l-Luğa, (tah. Şihâbuddîn Ebû 'Amr), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- İbn Fâris, Ahmed b. Fâris, Mu'cemu'l-Mekâyis f'l-Luğa, (tah. Şihâbuddîn Ebû 'Amr), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer, Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim, Lisânü'l-'Arab, Dâru Sâdir, Beyrut, 1994.
- İbn Sina, Ölüm Korkusundan Kurtuluş-Namaz Risalesi, trc. M. Hazmi Tura, Orhan Mete ve Ortağı Matbaası, İstanbul, 1959.
- İbn Teymiyye, Takiyuddin, Kütüb ve Resâil ve Fetâvâ İbn Teymiyye fî't-Tefsîr, (tah. Abdurrahman Muhammed Kasım en-Necdî), Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- İbn Teymiyye, Ru'yetullah, Tevhid Yayınları, haz. Abdülvahid Metin, İstanbul, ts.
- Kur'ânî'l-Kerîm, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1987.
- İbrahim, Muhammed İsmail, Mu'cemu'l-Elfâz ve'l-'Alâmî'l-Kurâniyye, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire.
- Abdülbaki, Muhammed Fuad, el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-İsfehâni, Râğîb, el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986.
- Kutub, Seyyid, Kur'an'da Kıyâmet Sahneleri, trc. Süleyman Ateş, Hilal Yayınları, İstanbul, ts.
- Buhârî, Neseî, Ebu'l-Berekât, Medârikü't-Tenzil, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984.
- O'shaughnessy, Thomas, Kuranda Eskatolojik Temalar, trc. Ömer Kara, Bilge Adam Yayınları, Van, 2006.
- Salt, Alparslan, Geleceğin Felaketleri, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1997.
- Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, Ölümünden Sonraki Hayat, haz. Bahri Akyol, İslami Kültür ve İlişkiler Merkezi, ts.
- Topaloğlu, Bekir, "Kıyâmet", DİA, Ankara, 2002.
- Yavuz, Şevki, "Kıyâmet Alâmetleri", DİA, Ankara, 2002.
- Yeniçeri, Celal, Uzay Âyetleri Tefsiri, Erkam Yayınları, İstanbul, ts.
- Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Cârullâh Mahmud b. Ömer, el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğevâmizi't-Tenzil ve 'Uyüni'l-Ekâvili fî Vucûhi't-Te'vîl, I-IV, (nşr. Mustafa Hüseyin Ahmed), Dâru'l-Reyyân, Kahire, 1987.